

16. Reinhold Gräter'in askerler için hazırlanmış olduğu iki dilli Türkçe öğretim kitabı

Beytullah BEKAR¹

APA: Bekar, B. (2022). Reinhold Gräter'in askerler için hazırlanmış olduğu iki dilli Türkçe öğretim kitabı. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (30), 243-285. DOI: 10.29000/rumelide.1192520.

Öz

Türklerin Avrupa topraklarına girmeye başlamaları ve buraları yurt edinmeleriyle birlikte Avrupalılar Türkleri tanımak, Türkçe öğrenmek ve misyonerlik faaliyetlerinde bulunmak amacıyla çeşitli eserler kaleme almaya başlamışlardır. Genellikle iki dilli olarak hazırlanan bu eserlerin üç dilli ve dört dilli olanları da bulunmaktadır. Bu eserlerin içerisinde Türkçenin dil bilgisi kurallarıyla ilgili bilgilere, sözlüklere, farklı konularla ilgili konuşma metinlerine, Türklere ait atasözlerine, Nasreddin Hoca fıkralarına, değişik şairlere ait şiirlere, dua metinlerine ve resmî yazışma örneklerine rastlamak da mümkündür. Bunlardan ilki tespitler ışığında Hans Schiltberger'in *Reisebuch* adlı eseridir. Eser, 1427 yılında yazılmış fakat 1460 yılında Augsburg'da basılmıştır. Meninski'nin 1680'de Viyana'da yayımladığı *Thesaurus Linguarum Orientalium Turcicae, Arabicae [et] Persicae [...]: Lexicon Turcico-Arabico-Persicum[...]& Grammatica Turcica* ve 1687'de yine Viyana'da yayımladığı *Complementum Thesauri Linguarum Orientalium seu Onomasticum Latino-Turcico-Arabico-Persicum* adlı eserleri, Camilla Ruzicka Ostoiç'in 1789 yılında Viyana'da yayımladığı *Türkisch-Deutsches Wörterbuch mit Transcription des Türkischen* adlı eseri iki dilli, üç dilli ve dört dilli eserlere verilebilecek en güzel örneklerdendir. Türkler ile Avrupalılar arasındaki ilişkilerin değişmesi ve gelişmesiyle birlikte bu eserlerin özellikleri de değişmeye başlamıştır. Reinhold Gräter tarafından hazırlanan *Das nötigste Türkisch: kurze Grammatik und Sammlung der gebräuchlichsten Wörter; für den Feldgebrauch zusammengestellt* adlı eser de Birinci Dünya Savaşı'nda Türklerle birlikte savaşan Alman askerlerine Türkçe öğretmek ve onların günlük hayatta ihtiyaç duyabilecekleri en önemli kelimeleri derlemek amacıyla hazırlanmıştır. Eser, Almanca-Türkçe olarak hazırlanmış olup iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde dil bilgisi kurallarına, ikinci bölümde ise tematik olarak hazırlanmış sözlüğe yer verilmiştir. Makalede, eserin sözlük bölümündeki söz varlığı ortaya konulmuş ve kelimelerde görülen ses özellikleri değişiklikleri tespit edilmiştir.

Anahtar kelimeler: Reinhold Gräter, Almanca-Türkçe sözlük, Birinci Dünya Savaşı, Türkçe öğretimi

Bilingual Turkish teaching book for soldiers by Reinhold Gräter

Abstract

With the Turks entering the European lands and acquiring their homeland, Europeans began to write various works in order to get to recognize the Turks, learn Turkish and exist in missionary activities. These works, which are generally bilingual, also have trilingual and quadlingual ones. In these works, it is possible to come across information about the grammar rules of Turkish, dictionaries, speech texts on different subjects, Turkish proverbs, Nasreddin Hodja anecdotes, poems by different poets,

1 Doç. Dr., Kırklareli Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü (Kırklareli, Türkiye), beytullahbekar@gmail.com, ORCID: 0000-0002-8372-1190 [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 05.09.2022-kabul tarihi: 20.10.2022; DOI: 10.29000/rumelide.1192520]

prayer texts and official correspondence samples. The first of these is Hans Schiltberger's *Reisebuch* in the light of determinations. The work was written in 1427 but was published in Augsburg in 1460. Meninski's named *Thesaurus Linguarum Orientalium Turcicae, Arabicae [et] Persicae [...]: Lexicon Turcico-ArabicoPersicum[...]&Grammatica Turcica*, published in Vienna in 1680 and *Complementum Thesauri Linguarum Orientalium seu Onomasticum Latino-Turcico-Arabico-Persicum* published in Vienna in 1687 His works and the work of Camilla Ruziçka Ostoiç named *Türkisch-Deutsches Wörterbuch mit Transcription des Türkischen*, published in Vienna in 1789, are among the best examples of bilingual, trilingual and quadlingual works. With the increase and development of relations between Turks and Europeans, the characteristics of these works began to change. *Das nötigste Türkisch: kurze Grammatik und Sammlung der gebräuchlichsten Wörter* by Reinhold Gräter; The work für den Feldgebrauch zusammengestellt was prepared in order to teach Turkish to German soldiers who fought with the Turks in the World War I and to compile the most important words that they may need in daily life. The work is prepared in German-Turkish and it consists of two parts. It includes in the first part, grammar rules; in the second part, the thematically prepared dictionary. In the article, the vocabulary in the dictionary section of the work has been revealed and the sound characteristics seen in the words have been determined.

Key words: Reinhold Gräter, German-Turkish dictionary, World War I, Turkish teaching

Giriş

Geçmişten günümüze kadar değişik ülkelerde ve değişik zamanlarda bazı yabancılar Türkleri tanıtmak ve Türkçe öğretmek amacıyla kendi dillerinde ve kendi alfabeleriyle çeşitli kitaplar hazırlamışlardır. 14. yüzyılda Karadeniz'in kuzeyinde Cenevizli veya Venedik tüccarlar ile Alman misyoner rahipleri tarafından yazıldığı düşünülen *Codex Cumanicus* (Öztürk, 2019, s. 78) ve Avrupa'da 1427 yılında Hans Schiltberger tarafından kaleme alınan *Reisebuch* (Bekar, 2018, s. 134) bu eserlerin ilklerindedir.

Türklerin Avrupa topraklarına girmeye başlamaları ve buraları yurt edinmeleriyle birlikte özellikle Avrupa'da Türkleri tanımak, Türkçe öğrenmek ve misyonerlik faaliyetlerinde bulunmak amacıyla çeşitli eserler kaleme alınmaya başlanmıştır. Genellikle iki dilli olarak hazırlanan bu eserlerin üç dilli ve dört dilli olanları da bulunmaktadır. Bu eserlerin içerisinde Türkçenin dil bilgisi kurallarıyla ilgili bilgilere, sözlüklere, farklı konularla ilgili konuşma metinlerine, Türklere ait atasözlerine, Nasreddin Hoca fıkralarına, değişik şairlere ait şüirlere, dua metinlerine ve resmî yazışma örneklerine rastlamak mümkündür. 1427 yılında yazılan fakat 1460 yılında basılan Hans Schiltberger'in *Reisebuch* adlı eseri, Meninski'nin 1680'de Viyana'da yayımladığı *Thesaurus Linguarum Orientalium Turcicae, Arabicae, Persicae [...]* ve 1687'de yine Viyana'da yayımladığı *Complementum Thesauri Linguarum Orientalium seu Onomasticum Latino-Turcico-Arabico-Persicum* adlı eserleri, Camilla Ruziçka Otoiç'in 1789 yılında Viyana'da yayımladığı *Türkisch-Deutsches Wörterbuch mit Transcription des Türkischen* adlı eseri iki dilli, üç dilli ve dört dilli eserlere verilebilecek en güzel örneklerdendir. Türkler ile Avrupalılar arasındaki ilişkilerin değişmesi ve gelişmesiyle birlikte bu eserlerin özellikleri de değişmeye başlamıştır. Reinhold Gräter, Birinci Dünya Savaşı'nda Türklerle birlikte savaşan Alman askerlerine Türkçe öğretmek ve onların günlük hayatta ihtiyaç duyabilecekleri en önemli kelimeleri derlemek amacıyla 60 sayfadan oluşan bir Türkçe öğretim kitabı hazırlamıştır. Yazarın sözlük bölümünde verdiği kelimelerde ağız özelliklerinin görülmesi eserin önemini bir kat daha artırmaktadır.

Reinhold Gräter

Deutsche Digitale Bibliothek tarafından hizmete sunulan Archivportal (URL 1) ve Deutsche Biographie² (URL 2) sayfalarında yapmış olduğumuz katalog taramasında yazarın hayatı hakkında bilgiye rastlanmamıştır. Taramada yazarın *Das nötigste Türkisch: kurze Grammatik und Sammlung der gebräuchlichsten Wörter; für den Feldgebrauch zusammengestellt* ve *Untersuchungen über den Silbenakzent schwäbisch-alemannischer Mundarten* olmak üzere iki farklı çalışması tespit edilmiştir. Çalışmamızın konusu olan Türkçe öğretim kitabı hakkında aşağıda detaylı bilgi verileceği için burada bu husus değinilmemiştir. İkinci eser ise Almanya'nın güneybatısında bulunan tarihî Svabya bölgesinde konuşulan dille ilgilidir. Her ne kadar katalog taramasında yazarın hayatı ve eğitim durumu hakkında bilgiye ulaşılamamış olsa da her iki eserinden filoloji eğitimi aldığı ve Almanca ile Türkçeye iyi derecede hâkim olduğu söylenebilir. Eserde Türkçenin dil bilgisi kurallarının işleniş ve sözlükte verilen kelimelerin ağız özellikleri taşıması, yazarın Türkçe bilgisinin iyi derecede olduğunu göstermektedir.

Das nötigste Türkisch: kurze Grammatik und Sammlung der gebräuchlichsten Wörter; für den Feldgebrauch zusammengestellt

Eser Staatsbibliothek zu Berlin'de PPN724036628 numarada kayıtlıdır. Kitabın adı *Das nötigste Türkisch: kurze Grammatik und Sammlung der gebräuchlichsten Wörter; für den Feldgebrauch zusammengestellt* [En Gereklî Türkçe: Kısa dil bilgisi ve günlük hayatta kullanım için derlenmiş en yaygın kelimeler] olup 1916 yılında Leipzig'de bulunan Eduard Heinrich Mayer Verlagsbuchhandlung tarafından yayımlanmıştır. Eserin kapak sırtında yayınevinin yayımlanmış olduğu iki farklı kitabın tanıtımına yer verilmiştir. 1. sayfasında künye bilgisi, 2. sayfanın alt kısmında "Leipzig'de Oskar Leiner tarafından basılmıştır" bilgisi vardır. 3. sayfada ön söz bulunmaktadır. 4. sayfa boştur. 5. – 6. sayfalarda içerik vardır. 7. – 28. sayfalarda özet bir şekilde örnekli dil bilgisi kurallarına yer verilmiştir. 29. – 60. sayfalarda her bir sayfada iki sütun hâlinde tematik olarak hazırlanmış Almanca Türkçe sözlük mevcuttur. 61. – 62. sayfalarda yine yayınevinin yayımlanmış olduğu dört farklı kitabın tanıtımına yer verilmiştir.

Kitabın ön sözünde yazar kitabı yazma amacını şöyle açıklar:

Bu kitapçığın temel amacı, silah altında bulunan kardeşlerimize hizmet etmektir. Bu nedenle gündelik hayatta en gerekli olabilecek bilgileri içerecek şekilde sınırlandırılmıştır. Türkiye'de kaldığım birkaç yıl boyunca edindiğim deneyim de bunda belirleyici olmuştur. Her şeyden önce dil bilgisi girişinde Almancaya çok yabancı olan bu dilin anlatımında anlaşılabilirliğe önem verilmiştir. Verilen örneklerin, basit cümlelerin nasıl oluşturulacağı konusunda kendi başına öğrenenlere yol göstermesi ve mümkün olduğu kadar pratik kullanıma sahip ifadeleri içermesi amaçlanmıştır (Gräter 1916: 3).

Çalışmanın Kapsamı ve Yöntemi

Çalışmamızın kapsamını kitabın sözlük bölümü oluşturmaktadır (ss. 29 - 60). Sözlük bölümü 22 başlıkta toplam 892 madde başından oluşmaktadır. Bazı madde başlarının farklı konu başlıkları altında tekrar verildiği görülmüştür. Bazı kelimelerin eş anlamlılarına da yer verilmiştir. Tematik olarak hazırlanan sözlük şu başlıklar altında hazırlanmıştır: 1. İnsan 2. Vücut 3. Kılık-Kıyafet 4. Hastalık 5. Meslekler Unvanlar 6. Yönetim, Makamlar, Rütbeler 7. Askerî Adlandırmalar a) Ordu b) Deniz Kuvvetleri c) Silahlar, Teçhizatlar 8. Din 9. Coğrafi 10. Şehir, Köy, Arazi 11. Ticaret 12. Aletler, Araç-Gereçler,

² Bu internet sitesinde şu açıklama mevcuttur: Ortaçağın başlangıcından günümüze kadar Almanca konuşulan topraklardaki 730.000'den fazla şahsiyet hakkında 50.000 biyografik makale (Allgemeine Deutsche Biographie, Neue Deutsche Biographie) ve 230'dan fazla diğer kaynak (ansiklopediler, veri kaynakları, literatür) bağlantılı kaynakçalı bilgi.

Hammaddeler 12. Ev Aletleri, 13. Yemek ve Pişirme Aletleri 14. Yiyecekler 15. Dünya ve Doğa Olayları 16. Yönler 17. Zaman 18. Hayvanlar 19. Bitkiler 20. Özellik Bildiren Kelimeler 21. Eylemler ve 22. Belirteçler.

Eser, silah altındaki Alman askerler için hazırlandığından madde başları Almanca verilmiş karşılıklarına Türkçeleri yazılmıştır. Çalışmamızda araştırmacıların sözlükten istifadelerini kolaylaştırmak amacıyla yazarın konu başlığı altındaki madde başlarında kelimelerin alfabetik sıraya göre Türkçe karşılıkları madde başı yapılmış, tırnak içinde de Almancası verilmiştir:

Örn.:

Eserde: *Şunger* *adschlyk* / Makalede: **adschlyk** “hunger”

Almanca kelimelerin Türkçe karşılıkları madde başı yapıldıktan sonra Türkçe kelimelerin yazımı köşeli parantez içinde Almancanın harflerinden Türkçenin harflerine aktarılmıştır:

Ör.:

Eserde: *Şunger* *adschlyk* / Makalede: **adschlyk** [açlık] “hunger”

Köşeli parantez içinde kelimenin Türkçe yazılışı verildikten sonra kelimenin Türkiye Türkçesi aynı ise başka açıklama yapılmamış, farklı ise eşik olarak verilmiştir:

Ör.:

Eserde: *Tochter* *kız* / Makalede: **kız** [kız] “tochter”

Eserde: *Şunger* *adschlyk* / Makalede: **adschlyk** [açlık] *açlık* “hunger”

Sözlükte Türkçe kelimelerin yazımında kullanılan harflerin karşılıkları

Ünlüler

a, á = a : baba *baba*, Atiná *Atina*

e, é = e : ewli *evli*, Filibé *Filibe*

ee = ē (uzun e): meemur *memur*

y = ı : kyz *kız*

i, í = i : ip *ip*, Dschazáir *Cazayir*

o = o : oğlan *oğlan*

ö = ö : göbek *göbek*

u = u : dudak *dudak*

ü = ü : jün *yün*

Ünsüzler

b = b	: bölük <i>bölük</i>
dsch, g = c	: odschak <i>ocak</i> , genk <i>cenk</i>
tsch = ç	: tschizme <i>çizme</i>
d = d	: diz <i>diz</i>
f = f	: Fransa <i>Fransa</i>
g, gj = g	: göz <i>göz</i> , basirgjan <i>bezirgân</i>
h = h	: hekim <i>hekim</i>
ch = ħ	: tachta biti <i>tahta biti</i>
k = k	: kilise <i>kilise</i>
l = l	: kol <i>kol</i>
m = m	: kemik <i>kemik</i>
n = n	: anne <i>anne</i>
p = p	: parmak <i>parmak</i>
r = r	: ressam <i>ressam</i>
s = s	: sakal <i>sakal</i>
sch = ř	: disch <i>diş</i>
t = t	: top <i>top</i>
w = v	: ew <i>ev</i>
j, y, ý, ĩ = y	: jorgunluk <i>yorgunluk</i> , uyku <i>uyku</i> , aý <i>ay</i> , kaımak <i>kaymak</i>
z = z	: yüz <i>yüz</i>
' = ' (ؑ)	: fa' ideli <i>faydah</i> (Ar. fā' ide)
' = ' (ؑ)	: sa' at <i>saat</i> (Ar. sā' at)

Ses Özellikleri**Ünlüler****Ünlü Düşmesi**

ı > ø: karn < karın

i > ø: İngiliz < İngiliz

u > ø: oğl < oğul

Ünlü Türemesi

ø > e: Alemany < Almanya

ø > ı: Rusıya < Rusya

ø > i: İtaliya < İtalya

Ünlü Değişmesi

a > e: Areb < Arap

a > i: dimag < damak

a > u: filiku < filika

e > a: hancar < hançer

ı > i: kiş < kış

ı > o: Forat < Fırat

i > e: fanella < fanila

i > ı: ılac < ilaç

i > u: Budun < Budin

o > u: yurgan < yorgan

ö > o: yon < yön

ö > u: duşek < döşek

ö > ü: güden < göden

u > ı: avlı < avlu

u > ü: Yunanistan < Yunanistan

ü > ı: sıvırı < süvırı

ü > ö: döyme < düğme

ü > u: tuy < tüy

Ünlü uyumu

Kalınlık-İncelik Uyumu

Uyuma girenler

Kelime kökünde: dakika “dakika”, ev alataı “ev aleti”, ılac “ilaç”, inanmak “inanmak”, kabil “kabil”, vakıt “vakit”,

Eklerde: akşamlayın "akşamleyin"

Uyumu bozanlar:

Kelime kökünde: Arab "Arap", duşek "döşek", firça "firça", hasir "hazır", haven "havan", kılar "kiler", mayıs "mayıs", sadık "sadık", tukrük "tükrük",

Eklerde: yüz başı "yüzbaşı"

Düzlük-Yuvarlaklık Uyumu

Uyuma girenler:

Kelime kökünde: avlı "avlu", Budun "Budin", Forat "Fırat"

Uyuma bozanlar:

Kelime kökünde: kapu "kapı", , sanduk "sandık"

Eklerde: topcı "topçu"

Ünsüzler

Ünsüz Düşmesi

ğ > ø: souk < soğuk

v > ø: çauş < çavuş

y > ø: penir < peynir

Ünsüz Değişmesi

ç > c: aclk < aclk

g > c: cemici < gemici

g > k: Kirid < Girit

ğ > y: döyme < düğme

h > k: kalı < halı

k > g: geçi < keçi

k > y: dükyan < dükkan

l > r: gülgen < gürgen

m > n: şindi < şimdi

n > m: bimbaşı < binbaşı

s > z: yazak etmek < yasak etmek

ř > s: sakak yeri < şakak yeri

t > d: destere < testere

z > s: tersi < terzi

Ünsüz İkizleşmesi

-l- > -ll- : fanella < fanila

-s- > -ss- : hissar < hisar

İkiz Ünsüz Tekleşmesi

-vv- > -v-: kuvet < kuvvet

-rr- > -r-: saraf < sarraf

-kk- > -k-: mürekeb < mürekkep

-mm- > -m-: temuz < temmuz

-yy- > -y-: mukayed < mukayyet

Hece Yutumu

alışık < alışık, bik < bıyık

II. Sözlük

İnsan “Mensch” (s. 29)

adem [adem] “mensch”

anne [anne] “mutter”

baba [baba] “vater”

er [er] “mann”

ewli [evli] “verheirateter mann”

kardasch [kardaş] *kardeş* “bruder”

kary [karı] “weib”

kyz [kız] “mädchen”

kyz [kız] “tochter”

kyz kardasch [kız kardaş] *kız kardeş* “schwester”

oglan [oglan] *oğlan* “knabe”

ogul, ogl [ogul, ogl] *oğul, oğl* “sohn”

tschodschuk [çocuk] “kind”

Adres

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi
Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8
Kadıköy - İSTANBUL / TÜRKİYE 34714
e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

Address

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies
Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8
Kadıköy - ISTANBUL / TURKEY 34714
e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

Vücut "Körper" (ss. 29-31)

- adschlyk** [ačlık] *ačlık* "hunger"
agry [agrı] *ağrı* "schmerz"
agyz [agız] *ağız* "mund"
ajak parmagy [ayak parmağı] *ayak parmağı* "zehe"
ak dschiger [ak ciger] *akciğer* "lunge"
aksyrma [aksırma] "nieren"
alyn [alın] "stirn"
arka [arka] "rücken"
bagyrsak [bağırsak] *bağırsak* "eingeweide"
baldyr [baldır] "wade"
basch [baş] "kopf"
basch tschanagy [baş çanağı] *baş çanağı, kafatası* "schädel"
bejn [beyn] *beyin* "gehirn"
bik [bik] *buyık* "schnurrbart"
bogaz [bogaz] *boğaz* "kehle"
bojun [boyun] "hals"
burun [burun] "nase"
but [but] "schenkel"
damar [damar] "adler"
deri [deri] "haut"
dil [dil] "zunge"
dimag [dimag] *damak* "gaumen³"
dirsek [dirsek] "ellbogen"
disch [diş] "zahn"
diz [diz] "knie"
dschiger [ciger] *ciğer* "leber"

³ gaumen = damak

- dudak** [dudak] “lippe”
- el** [el] “hand”
- et** [et] “fleisch”
- göbek** [göbek] “nabel”
- göküs** [göküs] *göğüs* “brust”
- göz** [göz] “auge”
- janak** [yanak] “wange”
- jon** [yön] *yön* “seite”
- jorgunluk** [yorgunluk] “müdigkeit”
- kaburga** [kaburga] “rippe”
- kan** [kan] “blut”
- karn** [karn] *karn* “bauch”
- kemik** [kemik] “knochen”
- kol** [kol] “arm”
- kulak** [kulak] “ohr”
- kuwet** [kuvet] *kuvvet* “kraft”
- mide** [mide] “magen”
- nefes** [nefes] “atem”
- omuz** [omuz] “schulter”
- öktsche** [ökçe] “ferse”
- parmak** [parmak] “finger”
- sakak jeri** [sakak yeri] *şakak yeri* “schläfe”
- sakal** [sakal] “bart”
- satsch** [saç] “haar (kopf)”
- sidik** [sidik] “urin”
- sidik kawugu** [sidik kavuğu] “blase”
- sinir** [sinir] “nerv”
- susuzluk** [susuzluk] “durst”

taban [taban] "sohle"

ter [ter] "schweiß"

tschene [çene] "kinn"

tukrük [tukrük] *tükrük* "speichel"

tyrnak [tırnak] "nagel"

uyku [uyku] "schlaf"

uyku [uyku] "schlaf"

wudschud [vucud] *vücut* "körper"

yüz [yüz] "gesicht"

Kılık Kıyafet "Kleidung" (ss. 31-32)

don [don] "unterhose⁴"

döjme [döyme] *düğme* "knopf"

dscheb [ceb] *cep* "tasche"

eldiwen [eldiven] "handschuh"

fanella [fanella] *fanila*⁵ "unterjacke"

fistan (kadın) [fistan] "kleid (frauen)"

fyrtscha [firça] "bürste"

gömlək [gömlək] "hemd"

ipek [ipek] "seide"

jağlyk [yağlık] *yağlık* "taschentuch"

jağmurluk [yağmurluk] *yağmurluk* "regenmantel"

jaka [yaka] "kragen"

jaschmak [yaşmak] "schleier"

jelek [yelek] "weste"

jün [yün] "wolle"

jünlü [yünlü] "leibbinde"

kalpak [kalpak] "mütze"

⁴ unterhose = külot

⁵ fanila < İtal. fanella

kol [kol] “armel”

kuschak [kuşak] “gürtel”

kürk [kürk] “pelz”

öktsche [ökçe] “absatz”

pabutsch [pabuç] “schuh”

palto [palto] “mantel, überzieher”

pantolon [pantolon] “hose”

ruba [ruba] *urba*⁶ “anzug”

sa' at [sa' at] *saat* “taschenuhr”

schapka [şapka] “hut”

setri [setri] *setre*⁷ “rock”

tersi [tersi] *terzi* “schneider”

tschizme [çizme] “stiefel”

tschorab [çorab] *çorap* “strümpfe”

Hastalık “Krankheit” (ss. 32-33)

agry [agrı] *ağrı* “schmerz”

bajylmasy [bayılması] “ohnmacht⁸”

basch agrysy [baş agrısı] *baş ağrısı* “kopfweh”

disch agrysy [diş agrısı] *diş ağrısı* “zahnweh”

hasta [hasta] “krank”

hastalyk [hastalık] “krankheit”

hekim [hekim] “arzt”

ischial [işti] “entzündung⁹”

ishal [ishal] “durchfall”

mide agrysy [mide agrısı] *mide ağrısı* “magenweh”

sag [sag] *sağ* “gesund¹⁰”

⁶ urba < İtal. roba

⁷ setre < Ar. setrî

⁸ ohnmacht = baygınlık

⁹ entzündung = iltihaplanma, alevlenme

¹⁰ gesund = sağlıklı, sağ

sargy [sargı] “verband”

souk aldym [souk aldım] *soğuk aldım* “ich habe mich erkältet”

sytma [sıtma] “fieber”

yladsch [ılac] *ilaç* “arznei”

Meslekler, Unvanlar “Beufe, Titel” (ss. 33-34)

arabadschy [arabacı] “kutscher”

aschdschy [aşçı] *aşçı* “koch”

bagtschewan [bagçevan] *bahçeci*¹¹ “gärtner”

basirgjan [basirgan] *bezirgân*¹² “kaufmann”

bojadschy [boyacı] “färber”

dejirmendschi [deyirmenci] *değirmenci* “müller”

demirdschi [demirci] “schmied”

dogramadschy [dogramacı] *doğramacı* “tischler”

dschamdschy [camcı] “glaser”

edschzadschy [eczacı] “apotheker”

ekmekdschi [ekmekçi] “bäcker”

fitschidschi [fiçici] *fiçici* “böttcher”

hammal [hammal] “lastträger”

hekim [hekim] “arzt”

kassab [kassab] *kasap*¹³ “fleischer”

lokandadschy, kahwedschi [lokandacı, kahveci] *lokantacı*¹⁴, *kahveci* “wirt”

meemur [meemur] *memur* “beamter”

mimar [mimar] “baumeister”

nalbend [nalbend] *nalbant*¹⁵ “hufschmied”

ressam [ressam] “maler”

saatdschy [saatçı] *saatçi* “uhrmacher”

¹¹ bahçeci < Ar. bāğçe-vān

¹² bezirgân < Far. bāzergân

¹³ kasap < Ar. kaşşâb

¹⁴ lokanta < İtal. locanda

¹⁵ nalbant < Ar. na'l-bend

saradsch [sarac] *saraç*¹⁶ “sattler”

sarraf [sarraf] “bankier¹⁷”

taschdschy [taşçı] “maurer¹⁸”

terdschuman [tercuman] *tercüman* “dolmetscher”

tschilingir [çilingir] “schlosser”

tschizmedschi [çizmecî] “schumacher”

Yönetim, Makamlar, Rütbeler “Staat, Ämter, Würden” (s. 34)

basch wekil [baş vekil] *başvekil* “ministerpräsident”

bej, emir [bey, emir] “fürst”

dewlet [devlet] “regierung”

duka [duka] “herzog”

imperator, padischah [imperator, padişah] *imparator*¹⁹, *padişah* “kaiser”

imperatoritsche [imperatorîçe] *imparatorîçe* “kaiserin”

kady [kadı] “richter”

kyral, melik [kiral, melik] *kral* “könig”

meemur [meemur] *memur* “beamter”

padischah, sultan [padişah, sultan] “sultan”

sabtije [sabtîye] *zabtîye* “polizei”

sabtschy [sabçî] *sabçî* “gouverneur²⁰”

wali [vali] “oberpräsident”

wezir, wekil, nasir [vezir, vekil, nasir] *vezir, vekil, nazır*²¹ “minister”

wilajet [vilayet] “provinz”

Askerî Adlandırmalar “Militärise Bezeichnungen”

Ordu “Armee” (s. 35)

alay [alay] “regiment”

¹⁶ saraç < Ar. serrâc

¹⁷ bankier = bankacı

¹⁸ mauerer = duvar ustası

¹⁹ imparator < Lat. imperator

²⁰ gouverneur = vali

²¹ nazır < Ar. nâzır

- arabadschy** [arabacı] “trainsoldat”
- asker** [asker] “soldat”
- atly** [atlı] “kavallerie”
- baltadschy** [baltacı] “pionier²²”
- bim baschy** [bim başı] *binbaşı* “major”
- bölük** [bölük] “kompagnie (eskadron)”
- ferik** [ferik] “generalleutnant”
- kaim makam** [kaim makam] *kaymakam*²³ “oberstleutnant²⁴”
- liwa** [liwa] “brigade²⁵”
- mir alay** [mir alay] “oberst”
- mir i liwa** [mir-i liwa] “generalmajor”
- mülazim** [mülazim] *mülazım*²⁶ “leutnant”
- mülazim i ewel** [mülazim-i ewel] *mülazım-ı ewel* “oberleutnant”
- müşchir** [müşir] “kommand. general”
- nefer** [nefer] “gefreiter²⁷”
- on baschy** [on başı] *onbaşı* “unteroffizier²⁸”
- ordu** [ordu] “armee, armeekorps²⁹”
- pijade** [piyade] “infanterist”
- pijade askeri** [piyade askeri] “infanterie”
- redif** [redif] “landwehr”
- sywari** [sıviri] *süvari* “kavallerist”
- tabur** [tabur] “bataillon”
- topdschy** [topcı] *topçu* “artillerist”
- topdschy askeri** [topcı askeri] *topçu askeri* “artillerie”
- tschausch** [çauş] *çavuş* “feldwebel”

²² pionier = istihkâm eri
²³ kaymakam < Ar. *qā'im* + *maqām*
²⁴ oberstleutnant = yarbay
²⁵ brigade = tugay
²⁶ mülazım < Ar. *mulāzım*
²⁷ gefreiter = onbaşı
²⁸ unteroffizier = astsubay
²⁹ armeekorps = kolordu

yüz baschy [yüz başı] “hauptmann”

Deniz Kuvvetleri “Marine” (s. 36)

amiral vekili [amiral vekili] “vizeadmiral”

bandera [bandera] *bandıra*³⁰ “flagge”

banka [banka] “brücke”

bezirgian dschemisi [bezirgan cemisi] *bezirgân gemisi* “handelschiff”

demir [demir] “anker”

direk [direk] “mast”

donanma [donanma] “flotte”

dschemi [cemi] *gemi* “schiff”

dschemidschi [cemici] *gemici* “matrose”

dümen [dümen] “steuer (rudder)”

dümendschi [dümenci] “steuermann”

filiku [filiku] *filika* “segelboot”

gomana [gomana] *gömene, gomana, gomana* “kabel”

harb dschemisi [harb cemisi] *harp gemisi* “kriegsschiff”

ip [ip] “tau”

jelken [yelken] “segel”

kapudan pascha [kapudan paşa] “admiral”

kayk [kaık] *kayık* “schaluppe³¹”

kayk, sandal [kaık, sandal] *kayık, sandal* “boot”

kürek [kürek] “rudder”

liman [liman] “hafen”

süwari [süvari] “kapitän³²”

yüz baschi [yüz başı] *yüzbaşı* “schiffsleutnant”

Silahlar, Teçizatlar “Waffen, Geräte” (ss. 36-37)

araba [araba] “wagen”

³⁰ bandıra < İt. bandéra

³¹ schaluppe = şalupa

³² kapitän = deniz kaptanı

- at, begir** [at, begir] *at, beygir* "pferd"
- balta** [balta] "beil"
- barut** [barut] "pulver"
- disgin** [disgin] *dizgin* "zügel"
- dur** [dur] "halt"
- ejer** [eyer] "sattel"
- fischenk** [fişenek] *fişek*³³ "patrone"
- gem** [gem] "zaum, gebiş"
- genk** [cenk] "schlacht"
- handschar, bytschak** [hancar, bıçak] *hançer, bıçak* "messer"
- hassa askeri** [hassa askeri] "vorposten"
- hawen** [haven] *havan*³⁴ "mörser"
- jürüjüşch** [yürüyüş] "marsch"
- kale** [kale] "festung"
- katyr** [katır] "maultier"
- kürek** [kürek] "spaten"
- kylydsch** [kılıç] kılıç "säbel"
- kyschla** [kışla] "kaserne"
- lagym** [lagım] *lağım* "mine"
- mahmuz** [mahmuz] "sporn"
- marsch**³⁵ [marş] "marsch"
- ordu** [ordu] "lager"
- palanka, hissar** [palanka, hissar] *palanka, hisar* "fort"
- top** [top] "kanone"
- top küresi** [top küresi] "kanonenkugel"
- tschadyr** [çadır] "zelt"

³³ fişenek < Far. fişeng

³⁴ havan < Far. häven

³⁵ Eserde "arsch" yazılmış.

tüfenk [tüfenk] *tüfek*³⁶ “gewehr”

tüfenk küresi [tüfenk küresi] *tüfek küresi* “gewehrkugel³⁷”

üzengi [üzengi] “steigbügel”

Din “Kirche” (ss. 37-38)

Allah [Allah] “Gott”

chacham [ḥaḥam] *haham* “geistlicher (jüdischer)”

imam [imam] “geistlicher (mohammedanisch)”

Jehudi [Yehudi] *Yahudi* “Jude”

Kristijan [Kristiyan] *Hristiyan* “Christ”

Musulman [Musulman] *Müslüman* “Mohammedaner”

papaz [papaz] “geistlicher (christlicher)”

Coğrafi “Geographisches” (ss. 38-40)

Adschemistan [Acemistan] “Persien”

Alemandsche, Nemtsche [Alemance, Nemçe] *Almanca, Nemçe* “Deutsch”

Alemanialy [Alemanialı] *Almanyalı* “Deutscher”

Alemanja [Alemanya] *Almanya* “Deutschland”

Alemanja Dewleti [Alemanya Devleti] *Almanya Devleti* “Deutsches Reich”

Anadolu [Anadolu] “Klein Asien”

Antakijé [Antakiye] *Antakya* “Antiochien”

Areb [Areb] *Arap* “Araber”

Arebistan [Arebistan] *Arabistan* “Arabien”

Arnaudluk [Arnaudluk] *Arnavutluk* “Albanien”

Arnaut [Arnaut] *Arnavut* “Albaner”

Atiná [Atina] “Athen”

Austrija [Austriya] *Avusturya* “Österreich”

Beldschika [Belcika] *Belçika* “Belgien”

Bogaz i Hisar [Bogaz i Hisar] *Boğazhisar* “Dardenellen”

³⁶ tüfek < Far. tufeng
³⁷ gewehrkugel = tüfek mermisi

- Bosna** [Bosna] "Bosnien"
Budun [Budun] *Budin* "Budapest³⁸"
Bulgar [Bulgar] "Bulgare"
Bulgaristan [Bulgaristan] "Bulgarien"
Burusya [Burusya] *Prusya* "Preußen"
Burusyalı [Burusyalı] *Prusyalı* "Preußen"
dewlet [devlet] "reich"
Dschazair [Cazair] *Cezayir*³⁹ "Algier"
Edirne [Edirne] "Adrianopel"
El Kahira [El Kahira] *Kahire* "Kairo"
Ermeni [Ermeni] "Armenier"
Ermenistan [Ermenistan] "Armenien"
Ewropa [Evropa] *Avrupa* "Europa"
Fas [Fas] "Fez"
Filibé wilajeti [Filibe vilayeti] "Mazedonien⁴⁰"
Forat [Forat] *Fırat* "Euphrat"
Fransa [Fransa] "Frankreich"
Fransyz [Fransız] "Franzose"
Fransyzdscha [Fransızca] "Französisch"
Gurdschistan [Gurcistan] "Georgien"
Haleb [Haleb] *Halep* "Aleppo"
Hindi [Hindi] "Inder"
Hindustan [Hindustan] *Hindistan* "Indien"
İngiltéra [İngiltere] *İngiltere* "England"
İngliz [İngiliz] İngiliz "Engländer, Englisch"
İskenderije [İskenderiye] "Alexandria"
İstambol [İstambol] *İstanbul* "Konstantinopel"

³⁸ Budapest = Budapeşte

³⁹ Cezayir < Ar. Cezā'ir

⁴⁰ Mazedonien = Makedonya

İtaliya [İtaliya] *İtalya* “Italien”

İtaliyan [İtaliyan] *İtalyan* “Italiener”

Yunanistan [Yunanistan] *Yunanistan* “Griechenland”

Kirid [Kirid] *Girit* “Kreta”

Kuds i Scherif [Kuds i Şerif] *Kuds-i Şerif* “Jerusalem”

Kybrys [Kıbrıs] “Cypern”

Leh [Leh] “Pole”

Lehistan [Lehistan] “Polen”

Londra [Londra] “London”

Madschar [Macar] “Ungarn”

Memalik i Osmanije, Türkija [Memalik-i Osmaniye, Türkiya] *Memalik-i Osmaniye, Türkiye* “Türkei”

memleket [memleket] “land, königreich”

millet [millet] “volk, nation”

Misr [Misr] *Mısır* “Ägypten”

Mogreb [Mogreb] *Mağrip*⁴¹ “Marokko⁴²”

Osmanly [Osmanlı] “Türke”

Rewan [Revan] *Eriwan* “Eriwan”

Rum, Jünanli [Rum, Yunanlı] *Rum, Yunanlı* “Grieche”

Rusyalı [Rusialı] *Rusyalı* “Russe”

Rusya [Rusya] *Rusya* “Rußland”

Sakyz [Sakız] “Chios⁴³”

Scham i Scherif [Şam i Şerif] *Şam-ı Şerif* “Damaskus”

Selanik [Selanik] “Saloniki”

Surya, Scham [Suriya, Şam] *Suriya, Şam* “Syrien”

Süweis [Süveys] *Süveys* “Suez”

Syrbistan [Sırbistan] “Serbien”

⁴¹ Mağrip < Alm. Maghreb

⁴² Morakko = Fas

⁴³ Chios = Sakız Adası

Tschin [Çin] "China"

Tuna [Tuna] "Donau"

Türkdsche [Türkce] *Türkçe* "Türkisch"

Uzu suju [Uzu suyu] *Özü/Özi nehri* "Dnjepr"

wilajet [vilayet] "provinz"

Şehir, Köy, Arazi "Stadt, Dorf, Land" (ss. 40-41)

ada [ada] "insel"

bagtsche [bagçe] *bağçe* "garten"

bazar [bazar] *pazar* "markt"

dag [dag] *dağ* "berg"

dejirmen [deyirmen] *değirmen* "mühle"

deniz [deniz] "meer"

dere [dere] "bach"

dere [dere] "tal"

dschami [cami] "mosche"

duwar [duvar] "mauer"

dükjan [dükyan] *dükkan* "laden"

düzlük [düzlük] "ebene⁴⁴"

esa-hane [esa-hane] *eczane*⁴⁵ "apotheke"

ew [ev] "haus"

fener [fener] "laterne"

göl [göl] "see"

hamam [hamam] "bad"

han, lokanda [han, lokanda] *han, lokanta* "gasthaus"

hendek [hendek] "graben"

jol [yol] "weg"

kaja [kaya] "fels"

⁴⁴ ebene = ova

⁴⁵ eczane < Ar. *eczā* ve Fars. *hāne*

kapu [kapu] *kapı* “tor”
kilise [kilise] “kirche”
köi [köi] *köy* “dorf”
köprü [köprü] “brücke”
körfez [körfez] “bucht”
kuju [kuyu] “brunnen”
kule [kule] “turm”
mejdän [meydan] “platz”
mejhane [meyhane] “wirthaus”
mezarlyk [mezarlık] “friedhof”
orman [orman] “wald”
schehir [şehir] “stadt”
sokak [sokak] “straße”
su kenary [su kenarı] “ufer”
tarla [tarla] “feld”
tepe [tepe] “hügel”
tschay, yrmak [çay, ırmak] “fluß”
tschayr [çayır] çayır “wiese”
tschöl [çöl] “wüste”

Ticaret “Handel” (s. 42)

aladschak [alacak] “forderung”
alysch [alış] “einkauf”
baha [baha] “preis”
bakysch [bakış] “schaufenster⁴⁶”
basirgjan [basirgan] *bezirgân* “kaufmann”
bazar [bazar] “kauf”
dükjan [dükyan] *dükkan* “laden”

⁴⁶ schaufenster = vitrin

faijde [faiyde] *fayda*⁴⁷ "gewinn"⁴⁸
hile [hile] "betrug"
hisab [hisab] hesap "rechnung"
mahsen [mahsen] *mahzen* "lager"
mikdar [mikdar] *miktat* "summe"
müschteri [müşteri] "kunde"
naulun [naulun] *navlun*⁴⁹ "fracht"
ne kadar [ne kadar] "wieviel kostet es?"
ödeme [ödeme] "zahlung"
örnek [örnek] "muster"
para [para] "geld"
sanduk [sanduk] *sandık* "kasse"
saraf [saraf] *sarraş* "wechsler"
sarar [sarar] *zarar* "verlust"
satysch [satış] "verkauf"

Aletler, Araç Gereçler, Hammaddeler "Geräte, Werkzeuge, Rohstoffe" (ss. 42-44)

araba [araba] "wagen"
bakyr [bakır] "kupfer"
balta [balta] "axt, beil" s.42
bel [bel] "hacke"
boja [boya] "farbe"
burgu [burgu] "bohrer"
demir [demir] "eisen"
demir kalem [demir kalem] "stahlfeder"
destere [destere] *testere* "säge"
dscham [cam] "glas"
eje [eye] *eğe* "feile"

⁴⁷ fayda < Ar. fayde < fāyide < fā'ide

⁴⁸ gewinn = kazanç

⁴⁹ navlun < Ar. nāvlūn < Yun. naulon

- fener** [fener] “laterna”
- fyrtscha** [firça] “pinsel”
- ine** [ine] *iğne* “nadel”
- ip** [ip] “bindfaden”
- ip** [ip] “zwirn”
- kad** [kad] *kağıt* “papier”
- kayk** [kayk] *kayık* “boot”
- kaysch** [kayş] *kayış* “riemen”
- kil** [kil] “ton”
- kiredsch** [kirec] *kireç* “kalk”
- kum** [kum] “sand”
- kurschun** [kurşun] “blei”
- kürek** [kürek] “spaten”
- kysatsch** [kısac] “zange”
- mürekekb** [mürekekb] *mürekkep* “tinte”
- odun** [odun] “holz”
- rende** [rende] “hobel”
- tahta** [tahta] “brett”
- tasch** [taş] “stein⁵⁰”
- tel** [tel] “dracht”
- teneke** [teneke] “blech”
- toplu** [toplu] “stecknadel⁵¹”
- tsehkidsch** [çekic] *çekiç* “hammer”
- tshelik** [çelik] “stahl”
- tshiwi, karfytsa** [çivi, karfitsa] *çivi, karfiçe*⁵² “nagel”
- tugla** [tugla] *tuğla* “ziegel”
- tutkal** [tutkal] “leim”

⁵⁰ Eserde “steim” yazılmış.

⁵¹ stecknadel = toplu iğne

⁵² karfiçe < Yun. carphitsa

Ev "Haus" (s. 44)

ahyr [ahır] "stall"

avly [avlı] *avlu* "hof"

awlu [avlu] "flur"

bagtsche [bagçe] *bahçe* "garten"

dam [dam] "dach"

direk [direk] "balken"

duwar [duvar] "mauer⁵³"

duwar [duvar] "wand⁵⁴"

ew [ev] "haus" s.44

kanad [kanad] *kanat* "fensterladen"

kapu [kapu] "tür"

kat (ewelki kat) [kat (evelki kat)] *kat (evvelki kat)* "stockwerk (erstes st.)"

kilar [kılar] *kiler⁵⁵* "keller"

kuju [kuyu] "brunnen"

merdiwen [merdiven] "treppe"

mutbah [mutbah] *mutfak* "küche"

oda [oda] "zimmer"

pendschere [pencere] "fenster"

tawan [tavan] "decke (eines zimmers)"

Ev Aletleri "Hausgeräte" (ss. 44-45)

ajine [ayine] *ayna* "spiegel"

bardak [bardak] "krug"

duschek [duşek] *döşek* "bett"

ew alaty [ev alaty] *ev aleti* "möbel"

firtscha [firça] *fırça* "kleiderbürste"

⁵³ mauer = Bir toprak parçasını sınırlayan taş, tuğla, kerpiçten yapılan engel, duvar.

⁵⁴ wand = Bir yapının yanlarını dışa karşı koruyan, iç bölümlerini birbirinden ayıran, taş, tuğla vb. gereçlerden yapılan veya örülen dikey düzlem, duvar.

⁵⁵ kiler < Far. kilâr

- iskemle** [iskemle] “stuhl”
- jurgan** [yurgan] *yorgan* “bettdecke”
- jüz jasygy** [yüz yasdığı] “kissen”
- kaly, kilim** [kaly, kilim] *halı, kilim* “teppich”
- kibrit** [kibrit] “zündholz”
- kilid** [kilid] *kilit* “schloß”
- kurna** [kurna] “waschbecken”
- makas** [makas] “schere”
- mum** [mum] “licht”
- oturak** [oturak] “bank”
- perde** [perde] “vorhang”
- pischgir** [pişgir] “handtuch”
- sabun** [sabun] “seife⁵⁶”
- soba** [soba] “ofen”
- sofa** [sofa] “ruhebett”
- sofra** [sofra] “tisch”
- sünger** [sünger] “schwamm”

Yemek ve Pişirme Aletleri “Eß und Kochgeräte” (ss. 45-46)

- atesch** [ateş] “feuer”
- bardak, ibrik** [bardak, ibrik] “kanne”
- bardak, testi** [bardak, testi] “krug”
- bytschak** [bıçak] “messer”
- findschan** [fincan] “tasse”
- fitschi** [fiçi] *fiçi* “faß”
- kadeh** [kadeh] “trinkglas”
- kapak** [kapak] “deckel”
- kasan** [kasan] *kazan* “kessel”

⁵⁶ Eserde sabun ve sünger kelimelerinin Almancaları ters verilmiştir.

kaschyk [kaşık] "löffel"
kömür [kömür] "kohle"
kul [kul] *kül* "asche"
odschak [ocak] "herd"
odun [odun] "holz"
sahan [sahan] "schüssel"
schische [şişe] "flasche"
sofra [sofra] "tisch"
sofra besi [sofra besi] *sofra bezi* "tischttuch"
sofra pischgiri [sofra pişgiri] "serviette"
tabak [tabak] "teller"
tschatal [çatal] "gabel"
tschömllek [çömllek] "topf"
zembil [zembil] "korb"

Yiyecekler "Speisen" (ss. 46-48)

(tere) jag [tere yag] *tereyağı* "butter"
akscham jemeji [akşam yemeyi] *akşam yemeği* "abendessen"
aw eti [av eti] "wild"
balyk [balık] "fisch"
bira [bira] "bier"
dana eti [dana eti] "kalbfleisch"
domuz eti [domuz eti] "schweinefleisch"
ekmek [ekmek] "brot"
et [et] "fleisch"
et suju [et suyu] "fleischbrühe"
güden [güden] *göden* "wurst"
hamur [hamur] "teig"
hardal [hardal] "senf"

haschlama et [haşlama et] “gesottenes fleisch”

jemek [yemek] “speise, nahrungsmittel, mahlzeit”

jemisch [yemiş] “obst”

jogurt [yogurt] *yoğurt* “milch, saure”

jumurta [yumurta] “ei”

jumurta jemeji [yumurta yemeyi] *yumurta yemeği* “eierspeise”

kahwalty [kahvaltı] “frühstück”

kahwe [kahve] “kaffe”

kaïmak [kaymak] “sahne, rahm”

kaz eti [kaz eti] “gansfleisch”

kojun eti [koyun eti] “hammelfleisch”

öjle ta’ amy [öyle ta’ amı] *öğle taamı* “mittagessen”

ördek [ördek] “ente”

patates [patates] “kartoffel”

peksemet [peksemet] *peksimet* “zwieback”

penir [penir] *peynir* “käse”

pilidsch [pilic] *piliç* “huhn”

pirindsch [pirinc] *pirinç* “reis”

raky [rakı] “likör”

salata [salata] “salat”

sarsawat [sarsavat] *zerzevat* “gemüse”

scharab [şarab] *şarap* “wein”

scheker [şeker] “zucker”

sirke [sirke] “essig”

süd [süd] *süt* “milch”

sygyr eti [sığır eti] *sığır eti* “rindfleisch”

tschay [çay] “tee”

tschorba [çorba] “suppe”

tschörek [çörek] "kuchen"

tuz [tuz] "salz"

tütün [tütün] "tabak"

un [un] "mehl"

zejtin jag [zeytin yag] *zeytin yağı* "öl"

Dünya, Doğa Olatları "Welt, Naturerscheinungen" (s. 48)

atesch [ateş] "feuer"

ay [ay] "mond"

bedr [bedr] *bedir* "vollmond"

bulut [bulut] "wolke"

buz [buz] "eis"

duman [duman] "nebel⁵⁷"

duman [duman] "rauch⁵⁸"

gök [gök] "himmel"

gök gürüldüsü [gök gürüldüsü] *gök gürültüsü* "donner"

günesch [güneş] "sonne"

hawa [hava] "luft"

hawa [hava] "wetter⁵⁹"

jagmur [yagmur] *yağmur* "regen"

jeni ay [yeni ay] "neumond"

jer [yer] "erde"

jildiz [yildiz] *yıldız* "stern"

schimschek [şimşek] "blitz"

su [su] "wasser"

zelzele [zelzele] "erdbeben"

Yönlr "Himmelsrichtungen" (s. 48)

garb [garb] *garp* "west"

⁵⁷ nebel = sis, bulut

⁵⁸ rauch = bir maddenin yanması neticesinde oluşan duman

⁵⁹ wetter = meteoroloji ile ilgili olayların bütünü, hava

gün dogusu, schark [gün dogusu, şark] *gün doğusu, şark* “ost”

kyble [kble] “süd⁶⁰”

schimal [şimal] “nord”

Zaman “Zeit” (s. 49-50)

agustos [agustos] *ağustos* “august”

akscham [akşam] “abend”

aý [ay] “monat”

bazar ertesi [bazar ertesi] pazartesi “montag”

bazar günü [bazar günü] pazar günü “sonntag”

bu gün [bu gün] *bugün* “heute”

dakyka, an [dakika, an] *dakika, an* “minute”

dschum’ a [cum’ a] *cuma* “freitag”

dschum’ a ertesi [cum’ a ertesi] *cumartesi* “sonnabend”

dün [dün] “gestern”

eñlul [eylül] “september”

gedsche [gece] “nacht”

gün [gün] “tag”

hafta [hafta] “woche”

haziran [haziran] “juni”

ikindi [ikindi] “nachmittag”

ilk bahar [ilk bahar] “frühling”

jaryn [yarın] “morgen”

jaz [yaz] “sommer”

kanun-y ewwel [kanun-ı evvel] *kânunuevvel* “dezember”

kanun-y sani [kanun-ı sani] *kânunusani* “januar”

kisch [kiş] *kış* “winter”

majis [mayıs] *mayıs* “mai”

⁶⁰ süd = güney

mart [mart] "märz"

nisan [nisan] "april"

öjle [öyle] *öğle* "mittag"

sa' at [sa' at] *saat* "stunde"

sabah [sabah] "morgen, vormittag⁶¹"

saly günü [salı günü] "dienstag"

saniye [saniye] "sekunde"

şubat [şubat] "februar"

sene [sene] "jahr"

son bahar [son bahar] *sonbahar* "herbst"

temuz [temuz] *temmuz* "juli"

teschrin i ewwel [teşrin i evvel] *teşrinievvel* "oktober"

teschrin i sani [teşrin i sani] *teşrinisani* "november"

tscharschamba [çarşamba] "mittwoch"

Hayvanlar "Tiere" (ss. 50-51)

ajy [ayı] "bär"

ak baba [ak baba] akbaba "geier"

arşlan [arşlan] "löwe"

ary [arı] "biene"

at, begir [at, begir] *at, beygir* "pferd"

bit [bit] "laus"

boga [boga] *boğa* "stier"

dana [dana] "kalb"

dewe [deve] "kamel"

domuz [domuz] "schwein"

eschek [eşek] "esel"

fare [fare] "ratte"

⁶¹ vormittag = öğleden önce

- gejik** [geyik] “hirsch”
- getschi** [geçi] *keçi* “ziege”
- horos** [horos] *horoz* “hahn”
- inek** [inek] “kuh”
- jylan** [yılan] “schlange”
- kanad** [kanad] *kanat* “flügel”
- katyr** [katır] “maultier”
- kaz** [kaz] “gans”
- keci** [keci] “katze”
- keklik** [keklik] “rebhuhn”
- köpek** [köpek] “hund”
- kujun** [kuyun] *koyun* “schaf”
- kurt** [kurt] “wolf”
- kusch** [kuş] “vogel”
- kuzgun** [kuzgun] “rabe”
- lejlek** [leylek] “stroch”
- öküz** [öküz] “ochse”
- ördek** [ördek] “ente”
- pire** [pire] “floh”
- sinek** [sinek] “flieger”
- sinek** [sinek] “mücke”
- sülün** [sülün] “fasan”
- sytschan** [sıçan] “maus”
- tachta** biti [tahta biti] *tahta biti* “wanze”
- tauschan**⁶² [tauşan] “hase”
- tawuk** [tavuk] “henne”
- tuj** [tuy] *tüy* “feder”

⁶² Eserde “tauschau” yazılmış.

Bitkiler "Pflanzen" (ss. 51-52)

- agatsch** [agaç] *ağaç* "baum"
asma [asma] "weinstock"
dal [dal] "ast"
fidan [fidan] "strauch"
gölgen [gölgen] *gürgen* "buche"
japrak [yaprak] "blatt"
kök [kök] "wurzel"
kötük [kötük] *kütük* "stamm"
mejsche [meyşe] *meşe* "eiche"
orman [orman] "wald"
ot [ot] "gras"
tereke [tereke] "getreide"
tscham [çam] "fichte⁶³"
tscham [çam] "tanne⁶⁴"
tschitschek [çiçek] "blume,blüte"

Özellik Bildiren Kelimeler "Eigenschaftswörter" (ss. 52-56)

- adsch** [ac] *aç* "hunger"
adschy [acı] "bitter"
agyr [agır] *ağır* "schwer"
alschyk [alşık] *alşık* "zahn⁶⁵"
altschak [alçak] "niedrig"
asad [asad] *azad* "frei"
atschyk [açık] "offen"
aylyk [aylık] "monatlich"
az [az] "wenig"
baschka [başka] "anderer"

⁶³ fichte = kızılçam
⁶⁴ tanne = köknar
⁶⁵ zahm = evcil, uysal

bejas, ak [beyas, ak] *beyaz, ak* “weiß”

belli [belli] “bekannt⁶⁶”

belli [belli] “deutlich⁶⁷”

biraz [bir] “ein wenig”

bosch [boş] “leer”

butun [bütün] “ganz”

büyük [büyük] “groß”

dar [dar] “schmal”

degirmi [degirmi] *değirmi* “rund”

derin [derin] “tief”

dogru [dogru] *doğru* “gerade”

dogru [dogru] *doğru* “redlich⁶⁸”

dolu [dolu] “voll”

dschahil [cahil] “unwissent”

dschesaretli [cesaretli] “mutig”

dumanly [dumanlı] “neblig”

düz [düz] “eben”

düz [düz] “flach”

egri [egri] *eğri* “krumm”

ejji [eyi] *iyi* “gut”

ekschi [ekşi] “sauer”

enli [enli] “breit”

enli [enli] “weit”

ensiz [ensiz] “eng”

erkek [erkek] “männlich”

eski [eski] “alt”

⁶⁶ bekannt = tanınmış

⁶⁷ deutlich = belirgin

⁶⁸ redlich = dürüst, güvenilir

fa' ideli [fa' ideli] *faydalı*⁶⁹ "nützlich"

fakir [fakir] "arm"

fena [fena] "böş"

fena [fena] "schlecht"

gendsch [genc] genç "jung"

gertschek [gerçek] "wahr"

güdsch [güc] *güç* "schwierig"

güzel [güzel] "schön"

hafif [hafif] "leicht (eşya)"

hak [hak] "gerecht"

has [has] "echt"⁷⁰

hasir [hasir] *hazır* "anwesend"⁷¹

hasir [hasir] *hazır* "bereit"⁷²

hasta [hasta] "krank"

hep [hep] "all"

hosch [hoş] "angenehm"

hoschnud [hoşnud] *hoşnut* "zufrieden"

indsche [ince] "dünn"

isin [isin] *izin* "erlaubt, erlaubnis"

jaban [yaban] "wild"

jagly [yağlı] "fett"

jakyn [yakın] "nahe"

jakyschyk [yakışık] "passend"

jalan [yalan] "falsch"⁷³

jary [yarı] "halb"

jasch [yaş] "naß"

⁶⁹ fayda < Ar. fayde < fāyide < fā'ide

⁷⁰ echt = gerçek

⁷¹ anwesend = mevcut

⁷² bereit = hazır

⁷³ falsch = sahte

- jaschly** [yaşlı] “alt”
- jawasch** [yavaş] “langsam”
- jeni** [yeni] “neu”
- jeschil** [yeşil] “grün”
- jumuschak** [yumuşak] “weich”
- jüksek** [yüksek] “hoch”
- kabyl** [kabil] *kabil* “möglich”
- kalyn** [kahn] “dick”
- kara** [kara] “schwarz”
- keskin** [keskin] “scharf”
- kolay** [kolay] “leicht (iş)”
- korkak** [korkak] “feig”
- kuru** [kuru] “dürr⁷⁴”
- kuru** [kuru] “trocken”
- kuwetli** [kuvetli] *kuvvetli* “stark”
- kütschük** [küçük] “klein”
- kyrmysy⁷⁵** [kırmısı] *kırmızı* “rot”
- kysa** [kisa] “kurz”
- mawi** [mavi] “blau”
- mukajed** [mukayed] *mukayyet* “pünktlich”
- nadir** [nadir] “selten”
- ne kadar** [ne kadar] “wie viel”
- olmusch** [olmuş] “reif⁷⁶”
- ölmüş** [ölmüş] “tot”
- pahaly** [pahalı] “teuer”
- pis** [pis] “schmutzig”
- rahat** [rahat] “bequem”

⁷⁴ dürr = cılız, sıska

⁷⁵ Eserde “kyrmysch” yazılmış.

⁷⁶ reif = olgun

- sadik** [sodik] *sadık*⁷⁷ "treu"
sag [sag] *sağ* "gesund"⁷⁸
sag [sag] *sağ* "recht"⁷⁹
sa' if [sa' if] *zayıf*⁸⁰ "mager"⁸¹
sa' if [sa' if] *zayıf* "schwach"
sary [sary] "gelb"
schaschkyn [şaşkın] "dumm"
senewi [senevi] "jährlich"
serhosch [serhoş] "betrunken"
serin [serin] "kühl"
sert [sert] "hart"
sol [sol] "link"
souk [souk] *soğuk* "kalt"
sus [sus] "still"
susuz [susuz] "durstig"
sydschak [sıcak] "heiß"
sydschak [sıcak] "warm"
tamam [tamam] "vollständig"⁸²
tatly [tatlı] "süß"
taze [taze] "frisch, neu"
tek [tek] "einzel"
tembel [tembel] "faul"
temiz [temiz] "rein"
tez [tez] *tiz* "spitzig"⁸³
tok [tok] "satt"

77 sadık < Ar. şādīk
78 gesund = sağlıklı
79 recht = sağ taraf
80 zayıf < Ar. za' if
81 mager = çelimsiz
82 vollständig = eksiksiz
83 spitzig = keskin, sivri

tschalyschkan [çalışkan] “fleißig”

tschapuk [çapuk] *çabuk* “schnell”

tschelebi [çelebi] “höflich⁸⁴”

tschok [çok] “viel”

tschyplak [çıplak] “nackt”

utanmaz⁸⁵ [utanmaz] “unverschämt”

uzak [uzak] “entfernt”

uzun [uzun] “lang”

zengin [zengin] “reich”

zijade [ziyade] “mehr”

Eylemler “Zeitwörter” (ss. 56-59)

almak [almak] “nehmen”

aramak [aramak] “suchen”

ata binmek [ata binmek] “reiten”

atmak [atmak] “schießen⁸⁶”

atmak [atmak] “werfen”

bağlamak [bağlamak] *bağlamak* “binden”

başarmak, yapabilmek [başarmak, yapabilmek] “können⁸⁷”

başlamak [başlamak] “abfangen”

beklemek [beklemek] “erwarten”

bilmek [bilmek] “kennen”

bujurmak [buyurmak] “befehlen”

bulmak [bulmak] “finden”

dikmek [dikmek] “nähen”

doldurmak [doldurmak] “füllen”

⁸⁴ höflich = kibar, nazik

⁸⁵ Eserde “utanmat” yazılmış.

⁸⁶ schießen = ateş etmek

⁸⁷ Yazar kelimenin Türkçesini vermemiş, 22. sayfaya bakınız notunu düşmüştür. 22. sayfada “können” fiilinin kullanımı tespit edilememiş, 21. sayfada “er wird nicht gegeben können = o veremeyecek” örneği görülmüştür. Bu sebeple Türkçe karşılığı tarafımızdan verilmiştir.

- dscha' iz** [ca' iz] "(dürfen) erlaubt"
- dschewab wermek** [cevab vermek] *cevap vermek* "antworten"
- düşmek** [düşmek] "fallen"
- eyerlemek** [eyerlemek] "satten"
- etmek** [etmek] "machen"
- getirmek** [getirmek] "bringen"
- gitmek** [gitmek] "gehen"
- göndermek** [göndermek] "schicken"
- göstermek** [göstermek] "zeigen"
- götürmek** [götürmek] "führen"
- götürmek** [götürmek] "tragen"
- gülmek** [gülmek] "lachen"
- hismet etmek** [hismet etmek] *hizmet etmek* "bedienen"
- ischitmek** [işitmek] "hören"
- ischlemek** [işlemek] "arbeiten"
- istemek** [istemek] "verlangen, wünschen"
- itschmek** [içmek] "trinken"
- jalan söjlemek** [yalan söylemek] "lügen"
- jardym etmek** [yardım etmek] "halfen"
- jaschamak** [yaşamak] "leben"
- jatmak** [yatmak] "liegen"
- jazak etmek** [yazak etmek] *yasak etmek* "verbieten (verboten machen)"
- jazmak** [yazmak] "schreiben"
- jemek** [yemek] "essen"
- jürümekek** [yürümekek] "marschieren"
- jykanmak** [yıkkanmak] "baden"
- kanamak** [kanamak] "bluten"
- kapamak** [kapamak] "schließen"

- kapmak** [kapmak] “rauben⁸⁸”
- katschmak** [kaçmak] “fliehen”
- kazmak** [kazmak] “graben”
- kesmek** [kesmek] “schneiden”
- komak** [komak] “legen”
- korkmak** [korkmak] “früchten”
- kurtarmak** [kurtarmak] “retten”
- okumak** [okumak] “lesen”
- oturmak** [oturmak] “wohnen⁸⁹”
- öjrenmek** [öyrenmek] *öğrenmek* “lernen”
- öjretmek** [öyretmek] *öğretmek* “lehren”
- ölmek** [ölmek] “sterben”
- ridscha** etmek [rica etmek] “bitten”
- ruhsat vermek** [ruhsat vermek] “erlauben (Erlaubnis geben)”
- sanmak** [sanmak] “meinen”
- satmak** [satmak] “verkaufen”
- satyn almak** [satın almak] “kaufen”
- saymak** [saymak] “zählen”
- segirtmek** [segirtmek] *seğirtmek* “laufen”
- sevmek** [sevmek] “lieben”
- sormak** [sormak] “fragen”
- söjlemek** [söylemek] “reden”
- söjlemek** [söylemek] “sagen”
- sykmak** [sıkmak] “drücken”
- tanymak** [tanımak] “erkennen”
- tschagyrmak** [çağırmaq] *çağırmaq* “rufen”
- tschekmek** [çekmek] “ziehen”

⁸⁸ rauben = gasp etmek

⁸⁹ wohnen = ikamet etmek

tschymak [çıkılmak] "ausgehen (herauegehen⁹⁰)"

tutmak [tutmak] "fangen"

tutmak [tutmak] "halten"

ujanmak [uyanmak] "erwachen"

ujumak [uyumak] "schlafen"

ummak [ummak] "hoffen"

unutmak [unutmak] "vergessen"

wermek [vermek] "geben"

wurmak [vurmak] "schlagen"

ynanmak [ınanmak] *inanmak* "glauben"

Belirteçler "Adverbien" (ss. 59-60)

akschamlajyn [akşamlayın] *akşamleyin* "abends"

baz defa [baz defa] *bazı defa* "manchmal"

belki [belki] "vielleicht"

bir az ewwel [bir az evvel] *biraz evvel* "vorhin"

bir katsch defa [birkaç defa] *birkaç defa* "einigmal"

bu ande [bu ande] *bu anda* "soeben"

bu defa [bu defa] "diesmal"

bugün [bugün] "heute"

dün [dün] "gestern"

er [er] "früh⁹¹"

ewwel [evvel] "vorher"

ewwelki gün [evvelki gün] "vorgestern"

ewwet [evvet] "ja"

gedsch [geç] *geç* "spät"

gedsche [gece] "nachts"

gündüz [gündüz] "tags"

⁹⁰ herausgehen = bir yerden dışarı ayrıılmak

⁹¹ früh = erken

hair [hair] *hayır* “nein”

hemen, schindi [hemen, şimdi] *hemen, şimdi* “sofort”

her defa [her defa] “jedesmal”

her wakyt [her vakıt] *her vakit* “immer”

hitsch [hiç] “nie”

ihimalen [ihtimal] “wahrscheinlich”

jaryn [yarın] “morgen”

jawasch [yavaş] “langsam”

katsch [kaç] “wieviel (zahl)”

ne kadar [ne kadar] “wieviel (menge)”

nidsche [nice] “wie”

o wakyt [o vakıt] *o vakit* “da, dann”

obir gün [obir gün] *öbür gün* “übermorgen”

öte gün [öte gün] “neulich”

sabah [sabah] “morgens”

schindi [şindi] *şimdi* “jetzt”

sonra [sonra] “nachher

tschabuk [çabuk] “schnell”

tschok defa [çok defa] “oft”

tschokdan [çokdan] çoktan “längst”

Sonuç

Günümüzden 106 yıl önce Reinhold Gräter tarafından hazırlanan *Das nötigste Türkisch: kurze Grammatik und Sammlung der gebräuchlichsten Wörter; für den Feldgebrauch zusammengestellt* adlı sözlükte yabancılara Türkçe öğretimi açısından günlük hayatta en çok kullanılacak kelimeler bir araya getirilmiştir. Sözlükte, yazı dilinde geçmeyen fakat halk ağzında kullanılan bakış “vitrin” ve güden (< göden) “sucuk” anlamında kullanılmıştır. Bununla birlikte yine bazı kelimelerin halk ağzındaki biçimlerine de yer verilmiştir. Bu sebeple kelimelerde ünlü ve ünsüzlerle ilgili pek çok değişimler tespit edilmiştir. Bu husus sözcüklerin o dönemdeki söyleyiş biçimlerini yansıtmaları açısından önemlidir.

Kısaltmalar

Alm.: Almanca

Ar.: Arapça

Far.: Farsça
İtal.: İtalyanca
Lat.: Latince
ör.: örnek
s.: sayfa
ss.: sayfadan sayfaya
Yun.: Yunanca

Kaynakça

- Bekar, B. (2018). P. J. Pıfigure'ün Grammatik Der Türkisch Osmanischen Umgangssprache Adlı Eserindeki Türk Atasözleri. *TKHBVD* 25/86, 133-152.
- Dilaçar, A. (1970). 1612'de Avrupa'da Yayımlanan İlk Türkçe Gramerinin Özellikleri. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı – Belleten* 18, 197-210.
- Gräter, R. (1916). *Das nötigste Türkisch: kurze Grammatik und Sammlung der gebräuchlichsten Wörter; für den Feldgebrauch zusammengestellt*. Leipzig: Eduard Heinrich Mayer Verlagsbuchhandlung.
- Güngör, O. C. (2020). *Türkisch-Deutsches Wörterbuch mit Transcription des Türkischen*. Ankara: Sonçağ Akademi Yayınları.
- Meninski, F. M. (1680). *Thesaurus Linguarum Orientalium, Turcicae, Arabicae, Persicae [...]*. Viennae Austriae.
- Meninski, F. M. (1687). *Complementum Thesauri Linguarum Orientalium seu Onomasticum Latino-Turcico-Arabico-Persicum*. Viennae Austriae.
- Öztürk, A. (2019). Kuman, Ermeni Harfli Kıpçak ve Karay Türkçelerinin Ortak Söz Varlığı Üzerine. *Karadeniz Araştırmaları XVI/61*: 78-92.
- Steuerwald, K. (1993). *Almanca Türkçe Sözlük*. İstanbul: ABC Kitabevi.
- Steuerwald, K. (1993). *Türkçe Almanca Sözlük*. İstanbul: ABC Kitabevi.
- URL 1: <https://www.archivportal-d.de> (erişim tarihi: 30.08.2022)
- URL 2: <https://www.deutsche-biographie.de/home> (erişim tarihi 30.08.2022)